

HET WOORD VAN DE WEEK

22e jaargang nr. 6 9 februari 1969

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

De dialoog humanisme-kommunisme: een bijdrage tot vrede?

Twee woorden hebben voor vele twintigste-eeuwers een bijna magische klank gekregen, te weten: vrijheid en vrede; ze vertolken een opvatting van humaniteit, van mogelijkheden voor menselijk leven, en zijn als zodanig duidelijk een bron van inspiratie tot denken en doen van velen in alle delen van de wereld. Niettemin heerst onvrijheid, dwang, ja zelfs slavernij en zijn koude en hete oorlogen aan de orde van de dag.

In hoeverre staat onze levensbeschouwing ons toe deze situatie te aanvaarden, of noodzaakt zij ons er (min of meer radikaal) tegen in opstand te komen? Ik ben de mening toegedaan, dat het moderne westerse humanisme zich, wanneer wij alleen al letten op wat het sinds jaar en dag uitdrukkelijk heeft bekend gemaakt in woord en geschrift, tot in de wortel bedreigd moet achten door de loop van de gebeurtenissen.

Ik moge u een aantal vragen voorleggen, die tevens weer eens een poging tot karakterisering van het humanisme bedoelen te zijn. De beantwoording ervan lijkt mij een teleurstellende zaak.

Streven wij redelijke verantwoording na in denken en doen?

Stellen wij vanuit ons geloof in de menselijke waardigheid de eerbiediging van anderen op velerlei wijze aan de orde?

Eisen wij daadwerkelijk vrijheid voor persoonlijk en maatschappelijk leven?

Laten wij ons bij onze zelfbestemming leiden door verlangen naar waarheid (waarachtigheid) en eerbiediging van (belangstelling voor) anderen inzichten?

Steunt de idee van de gerechtigheid voor ons op de erkenning van de principiële gelijkwaardigheid der mensen?

Verplichten wij ons dan ook in het bijzonder medewerking te verlenen aan pogingen tot het scheppen van gelijke kansen voor iedereen?

Streven wij met inspanning van al onze krachten naar toenemende gevoeligheid en genuanceerdheid van oordeel, ontwikkeling van het voorstellingsvermogen, de verbeeldingskracht en het medegevoel van onszelf en anderen?

Richt onze aandacht zich vooral op de verhouding met de medemens en op het contact met de ons omringende wereld der dingen?

Beklemtone wij werkelijk de creativiteit en dynamiek van het leven?

Bevorderen wij naar vermogen continuering van menselijk leven en welzijn?

Zijn wij vooruitstrevend?

Slagen wij er enigszins in de mensen te verenigen die behoefte gevoelen aan communicatie en dialoog?

Ook het georganiseerde humanisme blijkt tot nu toe niet het patent te hebben op de oplossing van deze vragen. Misschien is dat niet zo verschrikkelijk, want wie zou het durven eisen?

Maar het zal mijns inziens ook geen dam tegen de grootste bedreiging aller tijden kunnen opwerpen, als het althans niet zeer velen weet te inspireren tot een konkrete aanpak van zeer konkrete moeilijkheden; moeilijkheden die zózeer te maken hebben met maatschappelijke en politieke verhoudingen dat vrijblijvendheid in dit opzicht wel het laatste is wat we ons kunnen permitteren.

Ik beken dan ook graag, dat het mij aangenaam verrast hoe een klein aantal westerse humanisten bezig is in contact te komen met oosterse kommunisten. Zal het resultaat van een eventuele ontmoeting op groter schaal ook praktische verandering kunnen inhouden?

Om deze vraag te beantwoorden is het eigenlijk nodig dat we wederzijds weten waar het ons om te doen is; om dit aan de weet te komen moeten we echter met elkaar omgaan, waarmee de cirkel dan gesloten lijkt. Overigens is het niet uitgesloten dat men door wederzijdse beïnvloeding tot verandering van mentaliteit en doelstelling komt. Goedkoop optimisme is al helemaal uit den boze: nadere kennismaking brengt misschien verschillen aan het licht die het zeer moeilijk maken elkaar te respekteren en in goed vertrouwen bij elkaar te zijn.

Hoewel het kommunisme in Sovjet-Rusland waarschijnlijk niet zonder meer mag worden vereenzelvigd met het marxisme zoals we dat vinden in de geschriften van Marx en Engels, zal het beide partijen toch ongetwijfeld heel erg van pas komen zich nader te verdiepen in de oorspronkelijke ideeën van de aanstichters der grote

een radio-uitzending van zondag 9 februari 1969

Nieuwe pocket-uitgave:

DE DOOD VERANDERT

In deze brochure geven een aantal personen van verschillende richting hun visie op wat voor hen de dood betekent. We zien dat zich een verandering van de doodsgedachte voltrekt.

112 blz. — f 3,25

Bestellingen bij voorkeur door overschrijving op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond - Utrecht.

omwentelingen in het huidige Oostblok en Rood China.

Het marxisme nu is een leer die althans op belangstelling van vele westerse humanisten zou mogen rekenen, om de doodeenvoudige reden dat het een humanisme is. Ontmoeting tussen West en Oost is, wat ons, humanisten, betreft, een samenkomst van familieleden, die het desondanks nog wel pittig oneens met elkaar kunnen zijn. Die verschillen hangen, om het eens even ingewikkeld te maken, juist samen met de overeenkomsten. Ik geef hiervan graag een illustratie.

Het marxisme is atheïstisch in deze zin, dat elke religie verworpen wordt waarin de mens niet zou zijn: het hoogste wezen voor de mens. Met deze stelling valt praktisch geen enkele godsdienst (wat niet hetzelfde is als: religie) in overeenstemming te brengen. Het marxisme is dus wézenlijk ongodsdienstig. Hierin verschilt het niet van het humanisme dat in deze uitzendingen aan het woord komt.

Een voor de hand liggende vraag is echter hoe we bereiken dat de mens het hoogste wezen voor de mens zal worden. Het marxisme antwoordt hierop, dat alle verhoudingen omver geworpen moeten worden waarin de mens een vernederd, geknecht, verlaten, verachtelijk wezen is. Het marxisme gaat dus vanuit een beleving van het mens-zijn naar een normering van dat mens-zijn, waarbij het zo volledig mogelijk een beroep doet op de menselijke vermogens (en op niets anders dan dat). Met andere woorden: het marxisme is een radikaal humanisme, dat zijn levensbeschouwing doortrekt tot in de praktijk van het dagelijks leven.

Moeilijker wordt het, wanneer wij het zó formuleren: het marxisme is revolutionair, het sluit geweld niet bij voorbaat uit, veeleer in. Het ontkent de mogelijkheid van echte vrede zolang de maatschappelijke en politieke verhoudingen niet in kommunistische zin zijn geregeld. Deze doctrine komt met een vrijwel totale pretentie, die mijns inziens dan ook zeer ernstig moet worden overwogen en, zo nodig, radikaal bekritiseerd, ook en juist in het gesprek met kommunisten van allerlei soort.

Niet alleen de vraag, hoe wij bereiken dat mensen voor elkaar het hoogste goed zullen zijn (de kwestie van de middelen die wij dienen te hanteren), maar ook het probleem welke mentaliteit ons überhaupt in staat zal stellen te streven naar levensruimte met en vóór de ander, levert een grote moeilijkheid op. Het is namelijk vrij duidelijk, dat wij ons in wezen weinig van de ander aantrekken; men laat elkaar in het algemeen goedsmoeds in de kou staan. Wanneer wij ergens geen belang bij hebben, is er al heel weinig bereidheid tot inspanning. Maar welke belangen zijn wèrkelijk belangrijk?

Van waaruit is het mogelijk het anderszijn van de ander méé te beleven en zodoende beslissin-

gen te nemen die wèrkelijk op de situatie inhaken doordat minstens de beoordeling van de wederzijdse belangen niet op enkel misvattingen berust? Dit zal heel veel te maken hebben met aandacht voor eigen en andermans beleving en waardering, die echter al te vaak ontbreekt. Misschien is die aandacht wel onmogelijk zonder de ondefinieerbare aandrift welke we „liefde” plegen te noemen. Sommigen zullen hiermee de onmogelijkheid van een leven van mensen vóór mensen bewezen achten: we moeten het volgens hen maar proberen te doen met de kruimels van het brood dat ons zou kunnen voeden. Er wordt dan ook wel beweerd dat niet de liefde maar veeleer het eigenbelang van personen en groepen tot een regeling van zaken zal overgaan (als het gemeenschappelijk gevaar van ondergang maar intijds wordt beseft), die de oorlog als mogelijkheid effectief zal weten uit te bannen. Of de angst ons zó creatief zal maken, lijkt ook al een hachelijke veronderstelling.

Men weet, dat in het marxisme vrijwel alle conflicten worden herleid tot klassentegenstellingen; het verdwijnen van de klassen is onmisbare voorwaarde voor vrijheid en vrede. Deze toestand zal worden bereikt via de klassenstrijd; pacifisme is nonsens zolang de omstandigheden niet zodanig zijn veranderd dat niemand meer belang heeft bij oorlog.

Het komt mij voor, dat een steeds groter deel van de intelligentia in het Westen deze stelling van Marx gaat aanvaarden, terwijl anderzijds in het Oosten het inzicht baanbreekt dat met de oplossing van de klassentegenstellingen nog geen halt is toegeroepen aan alle ellendigheden die mensen elkaar en zichzelf kunnen aandoen.

En dan is er toch ook het gevaar van eenzijdigheid en daarmee een zekere geboorneerdheid, die het

Judith Herzberg

Judith Herzberg, geboren 4 november 1934, woont te Amsterdam, waar zij aldus een curriculum in een tijdschrift „huisvrouw” is. Zij bundelt nu voor de tweede maal een aantal gedichten. De vorige keer deed zij dat in 1963 (Zeepost, zelfde uitgever).

Godicht

*Een ziek geweest man in loden jas
heeft net zijn eerste stappen
op het kleffe gras gezet.
De vijver spartelt in de zon
rondom botten bomen uit
in graden van groen.
Zo veel blad tegelijk,
het duizelt hem. Krom
leunt hij op zijn stok.
Handwortelbotjes.
Spaakbeen, ellepijp.*

Uit Beemdgras

G. A. van Oorschot, Amsterdam 1968.

marxisme bedreigt doordat het de godsdienstige beleving veronachtzaamt, ja zelfs geringschat en vaak bij voorbaat minacht. Als bedoelde beleving ook eens anders dan godsdienstig kan worden geïnterpreteerd en wellicht slechts tot onze schade genegeerd? Dit aspect van onverdraagzaamheid bedreigt elk gesprek met andersdenkenden met een grondige mislukking. In Polen en Tsjechoslowakije bijv. begint men in te zien, dat dialoog met de kerken onmogelijk is zolang men eigen uitgangspunt op een dogmatisch voetstuk zet.

Wat radikalisme en „fundamentalisme” betreft, konden de kommunisten overigens in vroeger tijden vaak genoeg een lesje leren van hun godsdienstige broeders en zusters. Ik bedoel maar: dat kerk en kommunisme elkaar beten, kan moeilijk alléén aan het kommunisme verweten worden. Het atheïsme van het marxisme stelt zich strijdbaar op tegenover de godsdienst voorzover de laatste vernedering, knechting, verlatenheid en verachting van de mens aanvaardt, ja zelfs bevordert (door aan de verhoudingen mee te werken die genoemde negatieve belevingen ten gevolge hebben). Het humanisme van het Westen wordt overigens om dezelfde reden bekritiseerd door onze kommunistische broeders. We mochten wel eens nauwkeurig nagaan of er niet heel wat waarheid in schuilt, die wij ter harte dienen te nemen, al zullen misschien onze praktische konklusies anders zijn.

Overigens, de beperking die ik hierboven aangaf, komt onvoldoende tot uiting in de opvoeding van staatswege zoals die in Rusland nog steeds wordt gegeven. Het gevaar van deze kollektivistische benadering is mijns inziens dat een dialektische ontwikkeling dusdoende kan verzanden. Heeft elk woord niet zijn tegenwoordig, en blijft het, ondanks de kennelijke noodzaak tot het nemen van beslissingen, niet óók waar dat twijfel de enige zekerheid is? Geloof, in de zin van vertrouwen, is waarschijnlijk onontbeerlijk, maar dogmatiek leidt onvermijdelijk tot verstarring.

In de huidige fase heeft het voor het kommunistische denken nog weinig aantrekkelijkheid het systeem als zodanig, al is het maar bij wijze van veronderstelling, te verwerpen. Misschien kunnen we beginnen met de vraag of het nodig is de levensovertuiging vanwaaruit men tot aanvaarding van het leven van mensen-voor-mensen komt, geheel en al vast te leggen. Elke beschouwing die tot samen-leven uitnodigt op basis van principiële gelijkwaardigheid, verdraagt zich, als ik het goed zie, uitstekend met het kommunisme als economisch en maatschappelijk systeem.

En moge het al waar zijn, dat enige uitgangspunten die tot het terrein van de overtuiging behoren, wel wat erg gemakkelijk als wetenschappelijke gegevens worden gepresenteerd, — evenzeer zal bij voortgaande ontwikkeling kunnen blijken (en is reeds hier en daar aantoonbaar), dat men tot voorzichtiger opstelling zal komen zodra de bedreiging van het kapitalisme minder groot is geworden.

Dezelfde oorzaak die het godsdienstigen moeilijk maakt de nieuwe produktie- en eigendomsverhoudingen te aanvaarden welke door het kommunisme worden nagestreefd, belemmert ook vele kommunisten de mogelijkheden onder ogen te zien van loyale samenwerking met godsdienstigen. In beide gevallen namelijk werd een levensbeschouwing onlosmakelijk verbonden (gebonden) geacht aan een bepaalde maatschappij-structuur. Het verband tussen levenskijk (phylosophy) en produktieverhoudingen moge duidelijk zijn, waarschijnlijk ziet men bij herleiding van het een tot het ander toch wel enige interes-

sante aspecten over het hoofd; zodoende vervalt men in eenzijdigheid, die dodelijk kan zijn voor een uitbouw van artistieke en intellektuele bedrijvigheid.

Behalve de kritiek van de godsdienst in het algemeen (niet altijd: van de individuele godsdienstige) spitsen zich op dit punt ook liberale en sommige socialistische bedenkingen toe. De vraag wordt dus nu: zijn niet meerdere systemen te rijmen met de atheïstische en humanistische levensopvatting — systemen waarbij wellicht de tegenstelling tussen maatschappelijke en economische regeling van zaken en diverse levensbeschouwingen soepeler wordt opgelost en tot wie weet vruchtbaarder dialoog aanleiding kan geven?

Met andere woorden: waarin schuilt nu eigenlijk precies onze voorkeur voor een burgerlijk-demokratische politieke en economische structuur in vergelijking met de kommunistische oplossing dezer vraagstukken? Wát denken we in beide kampen bij te kunnen dragen tot het vestigen van een orde die vrijheid en vrede in optimale vorm over de gehele wereld garandeert?

Ik denk dat het humanisme wáár ook ter wereld de boot naar de eenentwintigste eeuw mist als het zich niet zeer intensief met deze vraagstukken bezighoudt en tot besliste (zij het herzienbare) stellingname uitnodigt. Naar ik hoop, mag ik u in de naaste toekomst voor deze mikrofoon nog enige ideeën ter overweging geven waarvan de uitwerking misschien niet al te lang op zich hoeft te laten wachten.

Uw reacties zijn uiteraard welkom.

A. Struyk

DE IDEALE VAKANTIE VOOR UW KINDEREN

De Stichting Humanisties Jongeren Centrum organiseert dit jaar drie zomerkampen.

1 kinderkamp (10 t/m 12 jaar) te Helvoirt N.B. van 30 juni t/m 8 juli 1969, prijs f 100,—.

2 jeugdkampen (13 t/m 15 jaar) te Wijlre, Z.-Limburg.

30 juni t/m 10 juli 1969 en van

30 juli t/m 9 augustus 1969, prijs f 110,—.

De stichting is geen klein reisbureau. Ze organiseert niet „zo maar” vakantiecampen, maar tracht de persoonlijke en sociale ontplooiing van uw kind binnen de kampgemeenschap zoveel mogelijk te stimuleren.

Als u belangstelling hebt, laat het ons weten. Wij sturen graag een foldertje met meer gegevens.

Inlichtingen: Stichting Humanisties Jongeren Centrum,

Kommissie Kampwerk,
Postbus 2332,
Utrecht

MULTATULI (1820-1887)

De Japanse steenhouwer

Er was een man die stenen hieuw uit de rots. Zijn arbeid was zeer zwaar, en hij arbeidde veel, doch zijn loon was gering, en tevreden was hij niet. Hij zuchtte omdat zijn arbeid zwaar was, en hij riep: och, dat ik rijk ware, om te rusten op een balé-balé met klamboe van rode zijde. En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij was rijk. En hij rustte op een balé-balé, en de klamboe was van rode zijde.

En de koning des lands toog voorbij, met ruiters voor zijn wagen. En ook achter de wagen waren ruiters, en men hield de gouden pajoeng boven het hoofd van de koning. En toen de rijke man dit zag, verdroot het hem, dat er geen gouden pajoeng werd gehouden boven zijn hoofd. En tevreden was hij niet.

Hij zuchtte, en riep: ik wenste koning te zijn. En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij was koning. En voor zijn wagen reden vele ruiters en ook waren er ruiters achter zijn wagen, en boven zijn hoofd hield men de gouden pajoeng. En de zon scheen met hete stralen, en verbrandde het aardrijk, zodat de grasscheut dor werd.

En de koning klaagde dat de zon hem schroeide in het gelaat, en macht had boven hem. En tevreden was hij niet.

Hij zuchtte, en riep: ik wens de zon te zijn. En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij was de zon. En hij zond zijn stralen naar boven, en naar beneden, naar de rechterzijde en naar de linkerzijde, en alom.

En hij verschroeide de grasscheut op het aardrijk en het gelaat der vorsten die op de aarde waren.

En een wolk stelde zich tussen de aarde en hem,

en de stralen der zon stuitten daarop terug.

En hij werd toornig dat zijner macht weerstaan werd, en hij klaagde dat die wolk machtig was boven hem. En tevreden was hij niet.

Hij wilde de wolk zijn, die zo machtig was.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij werd een wolk, en plaatste zich tussen de zon en de aarde en ving de stralen op, zodat het gras groen werd.

En de wolk regende in grote druppelen op het aardrijk, en deed de rivieren zwellen, en bandjirs voerden de kudden weg.

En hij verwoestte door veel water het veld. En hij viel neer op een rots, die niet week. En hij klaterde in grote stromen, maar de rots week niet.

En hij werd toornig omdat de rots niet wijken wilde, en omdat de sterkte van zijn stromen ijdel was. En tevreden was hij niet. Hij riep: aan die rots is macht gegeven boven mij. Ik wenste die rots te zijn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij werd rots, en bewoog niet als de zon scheen, en niet als het regende.

En daar kwam een man met houweel, en met puntige beitel, en met zware hamer, die stenen hieuw uit de rots.

En de rots zeide: wat is dit, dat die man macht heeft boven mij, en stenen houwt uit mijn schoot? En tevreden was hij niet.

Hij riep: ik ben zwakker dan deze... ik wenste die man te zijn.

En er kwam een engel uit de hemel, die zeide: u zij gelijk gij gezegd hebt.

En hij was steenhouwer. En hij hieuw stenen zeer zwaar uit de rots met zware arbeid voor weinig loons, en hij arbeidde tevreden.

Van week tot week

Radio, Hilversum I

Zondag 16 februari 1969 9.45—10.00 uur: W. van der Lecq: Een lichtzinnig humanist?

Zondag 23 februari 1969 9.45—10.00 uur: C. van Rysinge: Beschouwingen van een humanist over de natuurwetenschap en de samenleving II. De macht over leven en dood.